

De Heer in ons midden

Een lied met een doorgaande beweging

Liedbespreking

Het lied 'Omdat Hij niet ver wou zijn' behoort tot een van de vroegste teksten van Huub Oosterhuis. In het *Liedboek voor de kerken* (1973) werd het opgenomen als Gezang 162, en in *Liedboek – Zingen en bidden in huis en kerk* (2013) is het te vinden als Lied 528. In beide liedboeken is het opgenomen in de rubriek 'Epifanieëntijd'. Bernard Huijbers schreef de melodie bij deze tekst.

Jeroen de Haan

Het lied is in 1960 gecomponeerd voor advent. Al in de zestiener jaren dichtte Oosterhuis Nederlandstalige liederen, en in de zomer van 1960 vatte hij, samen met Huijbers, het plan op om een Nederlandstalige adventsliturgie te maken. Alhoewel Oosterhuis op dat moment nog in Groningen studeerde, was hij betrokken bij de Amsterdamse Studentenekklesia. Passend in de liturgie van zondag *Gaudete* ('Verheugt u'), de derde adventszondag, dichtte Oosterhuis en componeerde Huijbers dit lied voor deze Studentenekklesia.

De liedtekst

In de eerste strofe dicht Oosterhuis:

*Omdat Hij niet ver wou zijn
is de Heer gekomen.
Midden in wat mensen zijn
heeft Hij willen wonen.*

In de tweede strofe is Hij 'menselijk allerwegen' en in de derde strofe heeft Hij 'een menselijk gezicht'. Het thema van menselijkheid komt in veel van Oosterhuis' teksten terug, bijvoorbeeld ook in Lied 527: 'Hij komt, even weerloos als wij mensen'.¹

De tweede strofe opent met een tegenstelling ten opzichte van de opening in de eerste strofe. 'Omdat Hij niet ver wou zijn' wordt 'Overal nabij is Hij'. En zo present als in de eerste strofe 'Midden in wat mensen zijn', zo onherkenbaar wordt Hij in 'Maar geen mens herkent Hem, Hij wordt gewoon verzwegen'. Midden tussen ons in is God te herkennen, want 'Overal nabij is Hij'. En de derde strofe is daarin een duidelijk vervolg: 'aller mensen broeder' en 'aller dingen hoeder'. De eerste regel van deze strofe is ontleend aan het *Credo*: 'God uit God, licht uit licht'.

De vierde en vijfde strofe zijn respectievelijk een bede en een jubel. 'Wil elkander doen alle goeds geduldig' en 'Wees verheugd'. Die laatste strofe verloochent de naam van de zondag niet: *Gaudete*. Opvallend in deze slotstrofe is dat er voor het eerst in het lied sprake is van 'ons', de zangers worden onderwerp van dit lied, zijn eraan deelachtig!

Iedere strofe wordt afgesloten met het refrein 'Midden onder u staat Hij die gij niet kent'. Deze tekst is ontleend aan Johannes 1:26: 'Johannes antwoordde hun en zeide: Ik doop met water; midden onder u staat Hij, van wie gij niet weet'. Met deze refreintekst wordt de link met Epifanie gelegd.

In de tijd van Epifanie, of 'Openbaring van de Heer', worden drie belangrijke momenten uit het leven van Jezus herdacht: dat hij als kind aanbeden werd door wijzen uit het Oosten, dat God hem bij zijn doop in de Jordaan zijn Zoon noemde (zie het vervolg van Johannes 1) en dat hij als gast op een bruiloft water in wijn veranderde.

De liedmelodie

Over Huijbers' melodieën schrijft priester, componist en hoogleraar Anton Vernooij in het boek *Een bruisend vat vol geest en leven*:

Huijbers' melodieën worden gevormd door de tekst. De natuurlijke melodie die iedere goede tekst in zich herbergt en het daarmee verbonden ritme[,] bepalen wezen en inhoud van de gehele compositie. Huijbers wil eerst en vooral de tekst er laten zijn, en dan niet allereerst een door hem becommentarieerde inhoud, maar gewoon de verstaanbaarheid van de woorden. De muziek is het vehikel van de tekst.²

En verderop schrijft Martin Hoondert: 'Door middel van syncopen worden kernwoorden uit de tekst door de melodie ondersteund.'

Door die syncopes worden de beaccentueerde kernwoorden uit de eerste strofe duidelijk: 'Omdat Hij niet ver wou zijn *is* de Heer gekomen. Midden in wat mensen zijn *heeft* Hij willen wonen.' De syncopen in de muziek geven betekenis en richting aan de tekst. God is actief richting mensen. Als mens onder de mensen.

In genoemd boek schrijft Hoondert een hoofdstuk met als titel 'Het lied als (on-)mogelijke rituele vorm'. Hij behandelt daarin onder andere 'argumenten tegen het gebruik van het lied', 'argumenten vóór het gebruik van het lied' maar ook: 'en toch: het lied zingen'.

Dit hoofdstuk schetst de ontwikkeling van het lied en de liturgie, waarin –hoe kan dat ook anders– het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) een rol speelt. Het voert voor deze liedbespreking te ver om dit hoofdstuk verder uit te diepen. Graag citeer ik uit dit hoofdstuk een passage waaruit blijkt hoe Huijbers over het lied en melodieën dacht. Hoondert leidt dit in door te refereren aan een lezing van Huijbers in augustus 1965:

In deze lezing somt Huijbers de kenmerken van het lied op om vervolgens te constateren dat het lied inderdaad een gesloten vorm is en daarom maar beperkt geschikt voor de liturgie, ondanks het feit dat het lied heel geschikt is voor samenzang. De oplossing die Huijbers vervolgens aan-draagt, is een liedvorm die in zichzelf 'open' is: 'De beden-

kingen die wij hadden over de aanpassing van het lied aan de liturgie worden minder wanneer het bepaalde elementen leent uit de 'open' vorm'.

Het is precies wat de melodie van 'Omdat Hij niet ver wou zijn' is: een 'open' vorm. Steeds aan het einde van het refrein is er geen duidelijk 'thuisgevoel' van de toonsoort. Dat komt omdat Huijbers –globaal geschetst– in harmonisch opzicht de strofen als in de toonsoort a-klein behandelt en het refrein in F-groot. Die afwisseling maakt dat het lied in muzikaal opzicht nooit als 'af' wordt gevoeld.

Wanneer kan dit lied gezongen worden?

Die vraag geldt in de volle breedte: op welk moment van het kerkelijk jaar, en ook op welk moment in de liturgie door het jaar heen?

Dat hangt mede af van wanneer Johannes 1:19-28 op het rooster staat. In het ABC-jaar worden respectievelijk de evangeliën gelezen volgens Matteüs, Marcus en Lucas. Het evangelie volgens Johannes wordt tijdens Pasen gelezen en wordt waar nodig gebruikt voor andere liturgische seizoenen, waaronder advent, Kerstmis en de vastentijd.

In *De Adem van het jaar* staat genoemde evangeliëlezing op zondag *Gaudete*. Het is frappant dat bij deze zondag het lied *Maranatha* is opgenomen. Tom Naastepad dichtte daar in de vierde strofe 'Midden onder u heeft Hij zijn verblijf geslagen'.³ Frits Mehrstens componeerde hiervoor de melodie en die in het liedboek (met vijf van de oorspronkelijke acht strofen) staat als Lied 453. Naast Oosterhuis zag ook Naastepad 'Midden onder u' als een belangrijk thema op deze zondag.

Op zondag *Rorate*, de vierde zondag van Advent, staat genoemde evangeliëlezing op de Lutherse kalender. En ook daar kan Oosterhuis' tekst 'tegenaan kleuren'. Terwijl op deze zondag Filippenzen 4:4-7 als Epistel op de rol staat, zo klinkt deze tekst op *Gaudete* als antifoon:

‘Verblijdt u in de Here te allen tijde! Wederom zal ik zeggen: Verblijdt u! Uw vriendelijkheid zij alle mensen bekend. De Here is nabij!’ In de vijfde strofe dicht Oosterhuis: ‘God die wij aanbidden is ons rakelings nabij’.

Aan de ‘andere kant’ van het kerkelijk jaar bevindt zich midden in de veertigdagentijd tegenover zondag *Gaudete* die andere roze-gekleurde zondag, zondag *Laetare*. Daar jubelt de antifoön: ‘Verheugt u met Jeruzalem en juicht over haar, gij allen die haar liefhebt.’ Het zijn deze twee roze-gekleurde zondagen waarop bij uitstek het avondmaal gevierd kan worden. In deze paars-gekleurde tijd breekt het witte licht al enigszins door waardoor deze twee zondagen van kleur wijzigen in roze.

In een dienst waarin het avondmaal gevierd wordt, valt dit lied ook op zijn plaats: God is in brood en wijn aanwezig. En zo komt ‘Omdat Hij niet ver wou zijn’ dichtbij – niet ‘rakelings’, maar tastbaar in brood en wijn.

Naast genoemde zondagen kan dit lied ook van pastorale betekenis zijn. Immers: wie niet verantwoordelijk wil zijn voor een ander, of voor een misstap die een ander begaat,

kan zich beroepen op de Bijbeltekst uit Genesis 4:9: ‘Ben ik mijns broeders hoeder?’. Oosterhuis draait dit om: ‘God, aller dingen hoeder, aller mensen broeder’. Een ontkennende benadering is al te zien in de eerste regel van strofe 1: ‘Omdat Hij niet ver wou zijn’. Die ontkenning horen we ook in Johannes 1: 26. Willem Barnard citeert Paus Gregorius: ‘De Doper sprak in ontkenningen en zo sprak hij de waarheid.’⁴ Johannes wilde immers voorkomen dat hij als de Messias werd gezien.

Tenslotte

De melodie, en ook de begeleiding blinken uit in eenvoud. Daarin zit de kracht van dit lied.

De refreintekst blijft indringend, met het tot tweemaal toe herhaalde ‘Midden onder u staat Hij die gij niet kent.’ Vanuit de sociale noot – of misschien wel *nood* – gaat dit lied menselijkerwijs ook over omzien naar elkaar. Gezien vanuit het perspectief dat God mens is geworden, kan deze liedtekst daardoor dicht op de huid komen te zitten.

Met die ‘gaande melodie’, een die eigenlijk nooit klaar is, lijkt het wel een *canto ostinato*. En dat zou ook goed voor de tekst kunnen gelden...

Bronnen:

Een Compendium bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de kerken (Amsterdam 1977)

Martin Hoondert (red.), *Een bruisend vat vol geest en leven - Bernard Huijbers 1922-2003* (Berne Media 2022), pag. 193-212

¹Zie ook *Muziek & Liturgie*, december 2019, pag. 21-22

²Martin Hoondert (red.), *Een bruisend vat vol geest en leven - Bernard Huijbers 1922-2003* (Berne Media 2022), pag. 60

³Het lied *Maranatha* schreef hij in 1960 speciaal voor de Nocturne-diensten, die hun basis hadden in de Amsterdamse Maranathakerk, met het oog op zondag *Gaudete*.

⁴Willem Barnard, *Stille omgang, notities bij de lezing van de Schriften volgens vroeg-middeleeuwse traditie*, 1992 (5e druk 2005), pag. 980

Hier úw advertentie?

Neem contact op met

Luciène Paap

l.paap@bureauvanvliet.com

(advertentie)

Psalm 138

Voorspelen, zettingen en bewerkingen bij 115 psalmen
Gratis download, afdruk tegen kostprijs

www.psalmenfransdijkstra.nl